

ΥΠ.Ε.Π.Θ., Ένταξη παιδιών παλιννοστούντων & αλλοδαπών στο σχολείο για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο). *Μεθοδολογικός Οδηγός για τη χρήση σχολικών βιβλίων του Γυμνασίου. Η διαπολιτισμική διάσταση στη διδασκαλία*. Επιστ. Εποπτεία Π. Ξωχέλλης. Θεσσαλονίκη, 2008.

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα Α' και Β' Γυμνασίου

(σσ. 131-136)

Βασίλης Τσιότρας

1. Εισαγωγικά

Η πολυπολιτισμική κοινωνία και η επικοινωνία με άλλες κουλτούρες αποτελεί στις αρχές του 21^{ου} αι. μια πραγματικότητα για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, που ήταν διαρθρωμένο με βάση τις αρχές της εθνικής, γλωσσικής και πολιτισμικής ομοιογένειας. Δημιουργούνται έτσι νέες απαιτήσεις που αναγκαστικά οδηγούν στην υπέρβαση του προηγούμενου μονοπολιτισμικού μοντέλου εκπαίδευσης. Στα ελληνικά σχολεία, που είναι εκ των πραγμάτων πολυπολιτισμικά, η διαπολιτισμική εκπαίδευση μπορεί να συντελέσει στη διαμόρφωση «πολυπολιτισμικών προσωπικοτήτων», μέσω της διαδικασίας αλληλεπίδρασης, αμοιβαίας αναγνώρισης και συνεργασίας ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών εθνικών ομάδων. Άλλωστε, βασικός στόχος του σύγχρονου σχολείου είναι να διαμορφώσει «ελεύθερους και δημοκρατικούς πολίτες όχι μόνο της χώρας μας αλλά και της Ενωμένης Ευρώπης». Επομένως, κρίνεται απαραίτητη η «διαπολιτισμική διεύρυνση», δηλαδή η απομάκρυνση από το εθνοκεντρικό πρόγραμμα διδασκαλίας του και η αξιοποίηση του πολιτισμικού κεφαλαίου των παιδιών από άλλες χώρες. Η διαπολιτισμική διεύρυνση αφορά τη διάχυση των σχετικών αρχών σε όλα τα μαθήματα του προγράμματος.

Με αυτή τη λογική της διαπολιτισμικής διεύρυνσης, καταβάλλεται προσπάθεια στο πλαίσιο αυτής της παρουσίασης να μελετηθούν τα καινούργια εγχειρίδια της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας του Γυμνασίου (Α' & Β' τάξης), που χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά κατά τα σχολικά έτη 2006-2007 και 2007-2008, ώστε να εξεταστεί αν εκπληρώνουν τον παραπάνω στόχο. Έτσι, τίθενται ερωτήματα που αφορούν στο ρόλο του μαθήματος των Αρχαίων Ελληνικών, στο πλαίσιο που διαμορφώνουν οι νέες πραγματικότητες, οι οποίες ραγδαία πλέον προκύπτουν. Ποιο δηλαδή είναι το status του μαθήματος στη νέα ελληνική πραγματικότητα;

2. Τα εγχειρίδια της ΑΕΓ από διαπολιτισμική οπτική

Το σχολικό εγχειρίδιο συνεισφέρει σημαντικά στην κοινωνικοποίηση της νέας γενιάς, καθώς αφενός παρέχει γνώσεις, κατευθύνοντας ουσιαστικά τη μεθόδευση της διδασκαλίας και συμβάλλοντας στη δημιουργία κινήτρων μάθησης, και αφετέρου διαμορφώνει στάσεις και πρότυπα συμπεριφοράς και μεταδίδει αξίες. Γι' αυτούς τους λόγους η έρευνα και η ανάλυση των σχολικών βιβλίων μπορεί να συντελέσει αποφασιστικά στον εντοπισμό και στην εξουδετέρωση προκαταλήψεων, στερεότυπων αντιλήψεων, αρνητικών χαρακτηρισμών προς άλλους (αλλόφυλους και αλλόθρησκους) λαούς και έθνη, που ενδέχεται να ευθύνονται για την ανάπτυξη φαινομένων ρατσισμού, ξενοφοβίας, θρησκευτικού φανατισμού και εθνικισμού.

Η παρούσα έρευνα εστιάζει κυρίως στους μαθητές που ανήκουν στην κυρίαρχη ομάδα, δηλαδή τους Ελληνόπαιδες, καθώς η διαπολιτισμική αγωγή νοείται και ως πολιτική αγωγή αλλά και αντιρατσιστική εκπαίδευση. Με άλλα λόγια, εξετάζεται πώς το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, που είναι συνδεδεμένο με μια τόσο συντηρητική και εθνοκεντρική ιδεολογική και διδακτική παράδοση, μπορεί να συντελέσει στην εσωτερίκευση, από τους μαθητές, της πλειονότητας βασικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες φυσικά να μπορούν να μεταστοιχειωθούν σε στάσεις και συμπεριφορές, όπως αποδοχή του διαφορετικού, απαλλαγή από προκαταλήψεις και ρατσιστικές αντιλήψεις, που συνάδουν με τη στοχοθεσία αφενός της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αφετέρου μιας σύγχρονης δημοκρατικής κοινωνίας.

Ειδικότερα, το ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στις εικόνες του εθνικού «Εαυτού» και του «Άλλου», δηλαδή των άλλων λαών της Αρχαιότητας, όπως παρουσιάζονται στα αποσπάσματα αρχαιοελληνικών κειμένων που ανθολογούνται στα εγχειρίδια της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας του Γυμνασίου. Στα εγχειρίδια της ΑΕΓ της Α' και της Β' Γυμνασίου περιλαμβάνονται τριάντα πέντε (35), δεκαεπτά (17) και δεκαοκτώ (18) αντίστοιχα, μικροκειμενικά αποσπάσματα, αντλημένα από δεκαεννέα (19) αρχαίους συγγραφείς (Αιλιανός, Πλούταρχος, Πολύβιος, Λουκιανός, Ιωάννης Χρυσόστομος, Ξενοφών, Κριτίας, Πausανίας, Πλάτων, Μουσώνιος Ρούφος, Λυσίας, Ψευδο-Καλλισθένης, Αλκιδάμας, Αίσωπος, Αρριανός, Ισοκράτης, Διόδωρος Σικελιώτης, Αντωνίνος Λιβεράλις, Μέγας Βασίλειος). Τα μικροκείμενα, αν και επιλέγονται κυρίως με γλωσσικά κριτήρια, παρουσιάζουν την ποικιλία των λογοτεχνικών ειδών της αρχαιοελληνικής και πρωτοχριστιανικής πεζογραφίας, αλλά και των διαπρεπέστερων εκπροσώπων τους, σε ένα ευρύτατο χρονικό διάστημα εννέα αιώνων από την ακμή της κλασικής εποχής έως την εποχή του Αττικισμού και την ύστερη αρχαιότητα (5^{ος} αι. π.Χ.-4^{ος} αι. μ.Χ.):

(α) Ιστοριογραφία και ιστορική βιογραφία (Ξενοφών, Πλούταρχος, Αρριανός, Διόδωρος Σικελιώτης). **(β) Ποικιλογραφία-απανθίσματα** (Αιλιανός).

(γ) Φιλοσοφικός λόγος (Πλάτων, Ξενοφών, Μουσώνιος Ρούφος). **(δ) Επιδεικτική ρητορική** (Λυσίας, Αλκιδάμας, Ισοκράτης). **(ε) Περιηγητική-εθνογραφική γραμματεία** (Pausanias).

(στ) Σατιρική λογοτεχνία (Λουκιανός). **(ζ) Εκκλησιαστική ομιλητική** (Ιωάννης Χρυσόστομος, Μέγας Βασίλειος). **(η) Μυθογραφία** (Αίσωπος, Αντωνίνος Λιβεράλις).

3. Ο Εθνικός «εαυτός»

Από μια πρώτη ανάγνωση και ανάλυση του βιβλίου γίνεται αντιληπτό ότι δίνεται έμφαση στη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας όχι ως αυτοσκοπού, αλλά ως μέσου για να αποκτήσει ο μαθητής άμεση πρόσβαση στην αρχαία ελληνική γραμματεία και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό γενικότερα. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι προκρίνεται για το βιβλίο η πολιτισμική προσέγγιση, που δίνει στον καθηγητή τη δυνατότητα να εφαρμόσει μια βιωματική μέθοδο διδασκαλίας, που θα καταστήσει τη μαθησιακή διαδικασία πιο ενδιαφέρουσα και αποτελεσματική, προωθώντας την ενεργή συμμετοχή και αυτενέργεια των μαθητών. Επίσης, τα κείμενα επελέγησαν με βάση τις δυνατότητες που προσφέρουν για διαθεματικές προσεγγίσεις, ιδίως όσα από αυτά συνδέονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα και θέματα που αφορούν στην καθημερινή ζωή.

Ακολουθώντας τους γενικούς και διακηρυγμένους στόχους για τα μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών, σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών και το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο

Προγράμματος Σπουδών, που είναι η διαμόρφωση πολιτών με αίσθηση αυτοσυνειδησίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, κριτική σκέψη και ελεύθερη και υπεύθυνη προσωπικότητα, γίνεται προσπάθεια να παρουσιαστεί το πολιτισμικό παρελθόν με τέτοιο τρόπο, ώστε να ενισχύεται η εθνική και πολιτισμική ταυτότητα των μαθητών, χωρίς να καλλιεργούνται προκαταλήψεις και στερεότυπα, αλλά με σεβασμό στα ιστορικά δεδομένα. Από την επιλογή των κειμένων, που έγινε από τη συγγραφική ομάδα, διαπιστώνεται ότι επιλέγονται αποσπάσματα που αναφέρονται σε:

3.1. Σημαντικά ιστορικά γεγονότα και προσωπικότητες της κλασικής αρχαιότητας (5^{ος}-4^{ος} αι. π.Χ.) (α) Περσικοί πόλεμοι (μάχη στο Μαραθώνα [B15], ναυμαχία της Σαλαμίνας-ο ρόλος του Θεμιστοκλή [B2]), (β) ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Αγησίλαος και η πολιτική δράση του (B7), (γ) ο Κύπριος βασιλιάς Ευαγόρας ως πρότυπο ηγέτη (A9), (δ) η εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου (η λύση του Γόρδιου δεσμού [A7], το εκπολιτιστικό έργο του με την ίδρυση πόλεων και η σύγκρουση με τους Ινδούς [A11], η σχέση του με την οικογένεια του Δαρείου [B16]). Είναι χαρακτηριστικό ότι στα επιλεγθέντα αποσπάσματα και στον ερμηνευτικό σχολιασμό τους δεν δίνεται έμφαση στα στρατιωτικά πολεμικά γεγονότα και αποφεύγονται οι αναφορές σε μάχες, ενώ η εικονογραφία που συνοδεύει τα κείμενα δεν είναι συναισθηματικά φορτισμένη.

3.2. Θετικά χαρακτηριστικά/αρετές των Ελλήνων

Ευστροφία/ ευφυΐα (το τέχνασμα του Θεμιστοκλή [B 2], η λύση του Γόρδιου δεσμού από τον Αλέξανδρο [A 7]), αντικειμενικότητα (του ιστορικού [B 3]), το πρότυπο του ηγέτη (Αγησίλαος [B 7], Ευαγόρας [A 9], Αλέξανδρος [A 7,11, B 16]), σεβασμός προς τους γονείς (B 11), εγκράτεια και αυτοκυριαρχία (B 13), γενναιότητα και τιμή προς τους ήρωες (B 15), μεγαλοψυχία (του Αλεξάνδρου [B 16]), εργατικότητα/φιλοπονία (των Αθηναίων [A 3]), επιδίωξη της υστεροφημίας (από τον ηγέτη [A 9]), φιλία/αφοσίωση στους φίλους (A 10,13), αντιτυραννικά αισθήματα (καταδίκη της τυραννίας και των τυράννων [A 13, 16]). Τα παραπάνω θετικά χαρακτηριστικά αποδίδονται στην εσω-ομάδα, χωρίς όμως να αντι- παρατίθενται σε αντίστοιχα «μειονεκτήματα» άλλων λαών της Αρχαιότητας.

3.3. Διαχρονική προσφορά του αρχαίου ελληνικού κόσμου και πολιτισμού

Προβάλλονται θέματα και ζητήματα που συνδέονται με τη σύγχρονη πραγματικότητα και σχετίζονται με τις σύγχρονες μορφές λογοτεχνίας και πολιτισμού, ώστε να αποκτήσουν οι μαθητές βιωματική επαφή με τα κείμενα, αναγνωρίζοντας τη διαχρονικότητά τους, όπως: η αντικειμενικότητα του ιστορικού (B 3), ο παιδευτικός ρόλος του Σωκράτη για τους νέους (A 10, B 6), η σοφιστική-ορθο- λογιστική αντίληψη για τη γένεση της θρησκείας (B 8), η τιμή προς τους ολυμπιονίκες και η σημασία των Ολυμπιακών αγώνων (B 9), η δύναμη και η αξία του (προφορικού) λόγου (B 18), το ιδεώδες της παιδείας (A 2, B 6), η αγάπη για την ελευθερία και η αγωνιστική διάθεση κατά της τυραννίας (A 16).

3.4. Αρνητικές πλευρές του αρχαίου κόσμου

Ταυτόχρονα, όμως, γίνεται προσπάθεια να αποφευχθεί η εξιδανίκευση του εθνικού εαυτού, γι' αυτό δεν αποσιωπώνται αρνητικές πλευρές και όψεις του αρχαιοελληνικού κόσμου, όπως οι αυθαιρεσίες των ισχυρών (B 5), η συμφεροντολογική επεκτατική πολιτική των ισχυρών (Αθήνας) εναντίον άλλων ελληνικών πόλεων (*δίί τίν πενίαν*, [A 5]), οι διακρίσεις σε βάρος των γυναικών (απαγόρευση εισόδου στους Ολυμπιακούς αγώνες [B 9], ρατσιστική αντιμετώπιση των κοριτσιών [A 15]), η στρεψοδικία και η εμμονή σε ξεπερασμένες ιδέες (B 10), η ενδοοικογενειακή βία και κακοποίηση (κατά των γερόντων γονέων [B 11], κατά των κοριτσιών [A 15]), η υποκρισία και ο υλικός ευδαιμονισμός (B 12), η ακολασία και η έλλειψη μέτρου (B 13), ο «παρασιτισμός» και η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο (κοινωνική υποκρισία [A 8]), η πονηριά και ο δόλος (A 17,18), η ματαιοδοξία και η φιλαρέσκεια (A 6), η σκληρότητα των τυραννικών καθεστώτων. Οι

σκοτεινές και δυσάρεστες αυτές όψεις του αρχαίου κόσμου δεν αποκρύπτονται και μπορεί να συσχετιστούν με ανάλογα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας της σύγχρονης εποχής.

4. Οι εικόνες του «Άλλου»

Αποτελεί πραγματικότητα το γεγονός ότι οι αναπαραστάσεις για τον εθνικό εαυτό που προβάλλει το σχολείο συγκροτούν ταυτόχρονα και την εικόνα του εθνικού «Άλλου». Στα δύο σχολικά βιβλία των Αρχαίων Ελληνικών που μελετώνται ο «Άλλος» παρουσιάζεται χωρίς ιδιαίτερη συναισθηματική φόρτιση και αρνητικούς χαρακτηρισμούς ή σχόλια από τη συγγραφική ομάδα.

4.1. Ο «Άλλος» ως αντίπαλος-εχθρός στο στρατιωτικό τομέα

Ως τέτοιοι αναφέρονται κυρίως οι Πέρσες, είτε ως επιτιθέμενοι, κατά τους Περσικούς Πολέμους (B 2,15), είτε αμυνόμενοι, κατά την εκστρατεία του Αλεξάνδρου (A 11, B 16). Αξίζει να σημειωθεί ο τίτλος (B 16) «Η Αθήνα προπύργιο της Ευρώπης», ως έμμεσο μόνο σχόλιο που διαφοροποιεί Ασία και Ευρώπη, με σαφή τάση θετικότερης αξιολόγησης και ιεράρχησης της δεύτερης. Στην ενότητα B 2 δεν καταλογίζεται αφέλεια γενικά στους Πέρσες πριν από τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, καθώς προβάλλεται η εσφαλμένη κρίση του Ξέρξη ως απότοκο ενός ατομικού του χαρακτηριστικού, της αλαζονείας και της μεγαλομανίας του. Εχθρικοί «άλλοι» είναι επίσης για τον Αλέξανδρο οι Ινδοί και οι Ούξιοι (A 11), ενώ αναφέρεται χαρακτηριστικά η νίκη επί των Ινδών και η διαταγή του νεαρού στρατηλάτη να σκοτώσουν όλους τους Ουξίους, που ήταν σύμμαχοι των Περσών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αφήγηση του πλατωνικού *Τίμαιου* για τη σύγκρουση των προϊστορικών Αθηναίων με το θαλάσσιο βασίλειο της Ατλαντίδας (A 12), όπου προβάλλεται η ευψυχία της Αθήνας σε αντίθεση με τον ιμπεριαλισμό των Ατλάντων. Στον «φανταστικό» αυτόν «Άλλο»-εχθρό αποδίδονται αρνητικά χαρακτηριστικά (επεκτατισμός, πρόθεση υποδούλωσης της Ευρώπης), όπως παραπάνω στους Πέρσες. Ωστόσο, εμφανής είναι και ο θαυμασμός του ομιλητή για τον ανεπτυγμένο τεχνικό πολιτισμό τους. Σε τελική ανάλυση, όμως, αυτό που γίνεται σαφές είναι ότι η μεγάλη στρατιωτική ισχύς δεν μπορεί να κάμψει το αγωνιστικό φρόνημα ενός λαού που αγωνίζεται για την ελευθερία

4.2. Ο σοφός και δίκαιος «Άλλος»

Πρόκειται για την περίπτωση του Μάρδου, που αντιμετώπισε με δραστικό τρόπο τον γιο του προκαλώντας την επιδοκίμασία του βασιλιά Αρταξέρξη (B 1) για τη δικαιοκρισία και την αμεροληψία του. Βέβαια, η πρόταση του Μάρδου για θανάτωση του γιου του, εξαντλώντας όλη την αυστηρότητά του, δεν μπορεί να αποτελέσει θετικό πρότυπο για τους μαθητές και ενδέχεται να οδηγήσει σε αρνητική αποτίμηση της περσικής και γενικότερα ανατολικής αντίληψης περί σωφρονισμού και πειθαρχίας.

4.3. Ο «Άλλος» ως τέρας και γελοιογραφική απεικόνιση

Δεν προξενεί εντύπωση να αποδίδονται σε άγνωστους ή εξωτικούς λαούς ασυνήθιστα και παράξενα ή και ζώωδη εξωτερικά χαρακτηριστικά, με εμφανή διάθεση πολιτισμικής υποτίμησης και υποβάθμισής τους, με την κατάταξή τους στη χορεία των «άγριων». Βέβαια, στα βιβλία που μελετώνται στο πλαίσιο αυτής της έρευνας προέχει το σατιρικό στοιχείο, καθώς ο Λουκιανός από τα Σαμόσατα επιχειρεί με το έργο του *Αληθής Ιστορία* να συγγράψει μια παρωδία που στρέφεται ενάντια στα περιπετειώδη μυθιστορήματα της εποχής του με περιπαικτική διάθεση. Σε αυτό το σατιρικό πλαίσιο πρέπει να κατανοηθούν οι Φελλόποδες, που είχαν πόδια από φελλό και μπορούσαν να περπατούν πάνω στη θάλασσα (A 4), καθώς και οι Σεληνίτες (B 4), οι φανταστικοί κάτοικοι της Σελήνης, που διακρίνονται για την έκκριση γάλακτος από το σώμα τους και τα πρόσθετα μάτια τους, τα οποία μπορούν να αντικατασταθούν. Τα ασυνήθιστα και παράξενα αυτά

όντα είναι σε γενικές γραμμές ανθρωπόμορφα και δεν έχουν εχθρικές διαθέσεις προς τον άνθρωπο.

5. Συμπεράσματα

Καταρχάς χρειάζεται να επισημανθεί ότι στα σύγχρονα αυτά εγχειρίδια, ανοιχτά αρνητικές και στερεοτυπικές εικόνες των άλλων λαών της αρχαιότητας δεν υπάρχουν. Σε σύγκριση με παλαιότερα εγχειρίδια, η διαφορά είναι εμφανής. Προφανώς τα βιβλία αυτά υλοποιούν τον επίσημα διακηρυγμένο στόχο του σχολείου να προάγει την ειρήνη και τη συνεργασία με τους άλλους λαούς, αμβλύνοντας τα αρνητικά στερεότυπα, και να καταπολεμήσει τον εθνικισμό και την εσωστρέφεια. Από την άλλη, παρουσιάζονται θετικά χαρακτηριστικά της έσω ομάδας (Ελλήνων), στοχεύοντας στη διατήρηση μιας κατά το δυνατό θετικότερης κοινωνικής ταυτότητας, χωρίς να αποδίδονται εμφανείς αρνητικοί προσδιορισμοί για την έξω ομάδα (τους άλλους λαούς).